

SOSYAL HİZMET KONULARI

Editör: Doç.Dr. Sema SAĞLIK

yaz
yayınları

Sosyal Hizmet Konuları

Editör

Doç.Dr. Sema SAĞLIK

yaz
yayınları

2025

Sosyal Hizmet Konuları

Editör: Doç.Dr. Sema SAĞLIK

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5596-12-3

Mart 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Engelli Haklarının Sosyal Hizmet Disiplininde Yeniden Konumlandırılması: Erişilebilirlik, Katılım ve Güçlendirme Yaklaşımları.....	1

Furkan KILIÇ

İşitme Engelliler İçin Sanatın Bir İletişim Aracı Olarak Kullanımı	33

Büşra GÜRBÜZ, Şerife Betül PAPAĞAN

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ENGELLİ HAKLARININ SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİNDE YENİDEN KONUMLANDIRILMASI: ERİŞİLEBİLİRLİK, KATILIM VE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMLARI

Furkan KILIÇ¹

1. GİRİŞ

Engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklere erişimindeki engeller, yalnızca kişisel bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal adaletin ve eşitliğin sağlanmasına yönelik küresel bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2022; Yıldırım, 2024). Engellilik kavramı, tarihsel süreçte yalnızca tıbbi bir sorun olarak ele alınmaktan çıkarak, bireyin toplumsal çevresiyle kurduğu ilişkiler üzerinden değerlendirilen çok boyutlu bir olgu haline gelmiştir. Bu dönüşümle birlikte, engelli bireylerin karşılaştıkları fiziksel, sosyal ve ekonomik engellerin kaldırılması, insan hakları bağlamında ele alınması gereken öncelikli meselelerden biri olmuştur (Açıkgöz & Özil, 2023; Öztürk, 2014a).

Engelli bireylerin haklarını güvence altına almak amacıyla uluslararası düzeyde önemli adımlar atılmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD), engelli bireylerin insan haklarına tam ve eşit erişimini sağlama noktasında küresel ölçekte yol gösterici bir belge niteliğindedir (Birleşmiş Milletler, 2006). Türkiye de bu

---

¹ Öğr.Gör, Bingöl Üniversitesi Sağlık Bilimleri MYO Terapi ve Rehabilitasyon Bölümü, furkankilic@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3549-4883.

sözleşmeyi 2009 yılında onaylayarak engelli bireylerin haklarına saygı göstermeyi ve gerekli düzenlemeleri yapmayı taahhüt etmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2009). Ancak mevzuatta yapılan düzenlemelere rağmen, engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları erişim engelleri, toplumsal dışlanma ve ayrımcılık sorunları hâlâ devam etmektedir (Alptekin, 2024; Öztürk, 2014b; Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2022).

Bu noktada, sosyal hizmet disiplini, engelli bireylerin haklarının korunması ve güçlendirilmesi sürecinde kritik bir rol üstlenmektedir (Çınarlı, 2007; Buluş, 2022). Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin sosyal çevreye katılımını artırmayı, psikososyal destek sağlamayı ve fırsat eşitliği yaratmayı amaçlayan uygulamaları hayata geçirirler (Buz & Genç, 2019; Allen, 2014; Healy, 2014; Payne, 2015). Ancak, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam anlamıyla entegre olabilmeleri için erişilebilirlik, katılım ve güçlenme süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir (Doğruel, 2022).

Erişilebilirlik, engelli bireylerin fiziksel, dijital ve sosyal alanlarda hiçbir engelle karşılaşmadan haklarını kullanabilmesini ifade ederken; katılım, bu bireylerin eğitim, istihdam, kültürel ve siyasal yaşam gibi toplumsal alanlarda aktif yer almasını sağlamayı hedefler. Bununla birlikte, güçlenme, engelli bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katılmalarını destekleyen bir süreçtir (Doğruel, 2022; Karataş & Oran, 2016; Genç & Çat, 2013).

Bu çalışma, engelli haklarının sosyal hizmet disiplini çerçevesinde nasıl yeniden konumlandırılabilirliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, erişilebilirlik, katılım ve güçlenme yaklaşımlarının sosyal hizmet uygulamalarında nasıl yer bulduğunu değerlendirmek, mevcut uygulamaları analiz etmek ve geliştirilmesi gereken alanlara yönelik öneriler sunmak

hedeflenmektedir. Ayrıca, Türkiye ve dünyadaki uygulamalar karşılaştırılarak, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarını artırmaya yönelik stratejiler ele alınacaktır.

Bu araştırma, engelli bireylerin toplumsal hayata tam ve etkin katılımını sağlamaya yönelik sosyal hizmet yaklaşımlarını değerlendirerek, alandaki mevcut literatüre katkı sağlamayı ve sosyal hizmet uygulamalarına yönelik politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

2. ENGELLİ HAKLARI VE SOSYAL HİZMETİN ROLÜ

2.1. Engelli Haklarının Hukuki Çerçevesi

Engelli bireylerin hakları, ulusal ve uluslararası hukuk düzenlemeleri çerçevesinde güvence altına alınmıştır. Engellilik, sadece bireysel bir sağlık meselesi değil, aynı zamanda sosyal bir olgu olarak ele alınmakta ve bireylerin topluma tam ve etkin katılımını sağlamak amacıyla hukuki düzenlemeler geliştirilmektedir. Türkiye’de ve dünyada engelli haklarının korunması ve geliştirilmesi, başta Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) olmak üzere çeşitli uluslararası sözleşmelerle desteklenmektedir (Azarkan & Benzer, 2018). Bu sözleşme, engelli bireylerin insan haklarına tam erişimini sağlamak ve toplumda eşit bireyler olarak yer almalarını güvence altına almak amacıyla oluşturulmuştur. Türkiye, 2008 yılında bu sözleşmeyi onaylayarak ulusal mevzuatını sözleşme hükümlerine uygun hale getirme taahhüdünde bulunmuştur (TBMM, 2008).

Türkiye’de engelli haklarının hukuki çerçevesi, başta 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun olmak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle şekillenmektedir. Bu kanun, engelli bireylerin sağlık, eğitim, istihdam, erişilebilirlik ve sosyal güvenlik gibi alanlardaki haklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır (Aile

ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen bu mevzuat kapsamında, kamu binalarının ve ulaşım araçlarının engelliler için erişilebilir hale getirilmesi, eğitimde engelli bireylere yönelik destekleyici hizmetlerin sunulması ve iş hayatında engelli bireylere yönelik pozitif ayrımcılığın uygulanması gibi birçok düzenleme yer almaktadır. Ancak, bu düzenlemelerin uygulanabilirliği noktasında çeşitli sorunlar devam etmekte olup, toplumsal farkındalık ve hukuki mekanizmaların etkinliği artırılmalıdır (Şişman, 2011). Anayasa'nın 10. ve 61. maddeleri, engelli bireylerin haklarını güvence altına alan temel düzenlemeler içermektedir. Anayasa'nın 10. maddesi, herkesin kanun önünde eşit olduğunu ve engelli bireylere yönelik özel tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olmadığını belirtirken, 61. madde ise devletin engelli bireyleri özel olarak koruyacağını ve onlara yönelik düzenlemeler yapacağını ifade etmektedir (TBMM, 2008).

Uluslararası hukuk çerçevesinde, Avrupa Birliği (AB) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi kuruluşlar da engelli haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çeşitli strateji belgeleri ve raporlar hazırlamaktadır. Avrupa Birliği'nin Engellilik Stratejisi (2021-2030), engelli bireylerin topluma tam katılımını teşvik eden politikalar içermekte ve üye ülkelerin bu doğrultuda yasal düzenlemeler yapmasını teşvik etmektedir (Çitil, 2018). Almanya, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde engelli hakları konusunda farklı yasal yaklaşımlar benimsenmiş olup, her ülke kendi sosyal refah sistemine uygun politikalar geliştirmektedir (Sözen, 2023). Öte yandan, Dünya Sağlık Örgütü'nün Engellilik Raporu (World Report on Disability), dünya genelinde engelli bireylerin sağlık, eğitim ve istihdam alanlarındaki durumunu kapsamlı bir şekilde analiz ederek, ülkelerin politika oluşturmalarına rehberlik etmektedir (WHO, 2011).

Eğitim, engelli bireylerin topluma tam katılımını sağlamada önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Engellilerin Eğitim Hakkı başlıklı çalışma, Türkiye'nin eğitim politikalarının uluslararası standartlarla uyumluluğunu incelemekte ve engelli bireylerin eğitim sistemine erişimde karşılaştıkları engelleri ele almaktadır. Türkiye'de özel eğitim kurumları ve kapsayıcı eğitim modelleri geliştirilmekle birlikte, fiziksel erişilebilirlik, öğretmen eğitimi ve bireysel destek hizmetleri gibi konularda eksiklikler devam etmektedir (Demirtaş, 2019).

Sonuç olarak, Türkiye'de ve dünyada engelli haklarına ilişkin kapsamlı hukuki düzenlemeler bulunmaktadır. *5378 Sayılı Engelliler Kanunu, Anayasa'nın ilgili maddeleri, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Engellilik Stratejisi ve Dünya Sağlık Örgütü Engellilik Raporu* gibi belgeler, engelli bireylerin haklarını koruma altına almaktadır. Ancak, bu düzenlemelerin etkin uygulanması için denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, toplumsal farkındalığın artırılması ve engelli bireylerin haklarını kullanabilmelerini sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye, uluslararası standartlara uyum konusunda önemli adımlar atmış olsa da, engelli bireylerin toplumsal hayata tam ve eşit katılımını sağlamak için hukuki çerçevenin etkin uygulanmasına odaklanmalıdır.

2.2. Sosyal Hizmet Disiplininin Engelli Haklarına Yaklaşımı

Sosyal hizmet disiplini, bireylerin sosyal refahını artırmayı ve sosyal adaleti sağlamayı amaçlayan bir meslek dalı olarak, engelli bireylerin haklarının korunmasında ve güçlendirilmesinde önemli bir role sahiptir (Akyüz & Köroğlu, 2024; Beaulaurier & Taylor, 2001; Buluş, 2022; Uludağ Güler, 2017). Engelli bireylerin desteklenmesi, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal bağlamda da ele alınması gereken bir süreçtir. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanları,

bireyin gereksinimlerini çevresel koşullarla birlikte değerlendirerek bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir (Doğan & Purutçuoğlu, 2017; Doğruel, 2022).

Hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı, engelli bireyleri pasif yardım alıcıları olarak değil, hak sahibi bireyler olarak görür (Gedik, 2019). Bu yaklaşımda, sosyal hizmet uzmanlarının temel amacı; engelli bireylerin yaşamlarını bağımsız bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli sosyal ve ekonomik koşulları sağlamaktır (Buluş, 2022; Akyüz & Koroğlu, 2024). Hak temelli yaklaşım aynı zamanda engelli bireylerin karar alma süreçlerine katılımını teşvik eder ve onları sosyal politikaların şekillendirilmesinde aktif birer özne haline getirmeyi hedefler (Ardahanlıoğlu & Sağlam, 2023).

Sosyal hizmet uzmanları, engelli bireylerin haklarını savunmanın yanı sıra psikososyal destek sağlama, eğitim ve istihdam fırsatlarına erişimi artırma, toplumsal farkındalık çalışmaları düzenleme ve politika yapıcılar üzerinde savunuculuk faaliyetleri yürütme gibi alanlarda da görev üstlenirler (Stanley, vd., 2001; Ruhindwa vd., 2016; Sanders & Scanlon, 2021). Bu bağlamda, sosyal hizmetin engelli bireylerle çalışmadaki temel işlevleri arasında bireylerin ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişimini sağlamak, toplumdaki önyargıları azaltmaya yönelik çalışmalar yürütmek ve kamu kurumlarının engelli bireylere yönelik politikalarını geliştirmek yer almaktadır (Tatlıcıoğlu & Apak, 2022; Cankurtaran & Beydili, 2016; Albayrak, 2020).

2.3. Sosyal Hizmet Uygulamalarında Engelli Hakları

Engelli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamaları; sağlık, eğitim, istihdam, konut ve sosyal yardım alanlarında farklı biçimlerde gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar, bireyin kendi yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesi ve toplumsal yaşama tam anlamıyla katılabilmesi için gerekli olan destek sistemlerini oluşturmayı hedefler.

- **Eğitim Alanında Sosyal Hizmet:** Engelli çocukların kapsayıcı eğitim ortamlarında yer almasını sağlamak için sosyal hizmet uzmanları ailelere danışmanlık sağlar ve eğitim politikalarının daha kapsayıcı olması için çalışmalar yapar (Kesgin, 2014).
- **İstihdam Alanında Sosyal Hizmet:** Engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmaya yönelik mesleki rehabilitasyon programları uygulanır. İŞKUR gibi kurumlar aracılığıyla iş bulma süreçlerinde destek sağlanır (Cankurtaran & Beydili, 2016).
- **Sağlık Alanında Sosyal Hizmet:** Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak ve sağlık alanında yaşadıkları engelleri azaltmak için sosyal hizmet uzmanları aktif rol oynar (Genç, 2015).
- **Toplumsal Farkındalık Çalışmaları:** Engelli bireylere yönelik damgalama ve ayrımcılığı azaltmak için toplum genelinde bilinçlendirme faaliyetleri yürütülür (Yücebaş & Arap, 2021).

Sosyal hizmet disiplini, bu alanlardaki uygulamaları aracılığıyla engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve onların toplumsal yaşamın her alanında aktif bireyler olarak yer almalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de sosyal hizmet uygulamalarında hâlâ geliştirilmesi gereken pek çok alan bulunmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimi sınırlı kalmakta ve bazı hizmetlerde süreklilik sağlanamamaktadır (Arslan & Kavalcı, 2024).

3. ERIŞİLEBİLİRLİK, KATILIM VE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMLARI

Engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımını sağlamak, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda erişilebilirlik, toplumsal katılım ve bireysel güçlenmeyi esas alan sosyal hizmet uygulamalarıyla mümkündür (Milner & Kelly, 2009). Sosyal hizmet disiplini, engelli bireylerin yaşamın her alanında karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmayı, aktif yurttaşlık haklarını kullanmalarını sağlamayı ve bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını desteklemeyi hedefler. Bu kapsamda, erişilebilirlik, katılım ve güçlenme sosyal hizmet uygulamalarının temelini oluşturan üç önemli boyuttur (Erten & Aktel, 2020; Karacabey, 2024).

3.1. Erişilebilirlik

Erişilebilirlik, engelli bireylerin fiziksel, dijital, sosyal ve kültürel alanlara hiçbir engelle karşılaşmadan erişebilmesini ifade eder. Bu kavram, yalnızca mekanlara fiziksel erişimi değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, istihdam, bilgi ve iletişim gibi temel hizmetlere eşit şartlarda ulaşabilmeyi de kapsar.

3.1.1. Fiziksel Erişilebilirlik

Fiziksel erişilebilirlik, engelli bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yaşam ve ulaşım gibi temel alanlara bağımsız şekilde erişimini sağlamak amacıyla bina tasarımı, ulaşım sistemleri ve şehir planlaması kapsamında düzenlemeler yapılmasını gerektirir (Sarsak, Morales & Chockalingam, 2024). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, kamu alanlarının herkes için erişilebilir olmasını bir insan hakkı olarak tanımlamaktadır (2006). Kent planlamasında fiziksel erişilebilirlik uygulamalarına yönelik çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Engelli bireyler için kaldırımların uygun yüksekliğe sahip olması, toplu taşıma araçlarının rampalar ve asansör sistemleriyle donatılması, binalarda engelliler için uygun

girişlerin sağlanması gibi önlemler, erişilebilirlik açısından kritik görülmektedir (Demšar, Lovrić & Rener, 2024). Türkiye’de, 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun kapsamında kamu binaları, yollar ve ulaşım sistemlerinde erişilebilirlik düzenlemeleri yapılmıştır. Ancak, yapılan saha araştırmaları, uygulamada çeşitli zorlukların devam ettiğini ortaya koymaktadır.(Şat & Göver, 2017). Kent içi ulaşım sistemlerinde, bazı ülkelerde akıllı şehir uygulamalarıyla erişilebilirliğin artırıldığı görülmektedir. GPS tabanlı yönlendirme sistemleri, dijital haritalar ve entegre toplu taşıma çözümleri, engelli bireylerin hareket kabiliyetini artırmak amacıyla kullanılmaktadır (Demšar, Lovrić & Rener, 2024).

3.1.2. Dijital Erişilebilirlik

Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte dijital erişilebilirlik, engelli bireylerin temel haklarından biri haline gelmiştir. Dijital hizmetlerin, web sitelerinin, mobil uygulamaların ve çevrim içi platformların erişilebilir olması, engelli bireylerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi alanlara eşit şekilde katılımını sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Zhang, 2024). Dijital erişilebilirlik yalnızca teknik çözümlerle değil, aynı zamanda politikalar ve toplum temelli yaklaşımlarla desteklenmelidir. Ulaşım sistemlerinde dijital erişilebilirlik verilerinin entegrasyonu büyük zorluklar içermekte ve kamu hizmetlerine erişimin dijital platformlar aracılığıyla sağlanması birçok engelli birey için hâlâ sorun teşkil etmektedir (Saarel & Partanen, 2024). Türkiye gibi ülkelerde yasal düzenlemeler yapılsa da, bu düzenlemelerin sahada etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Dijital okuryazarlık eğitimleri, kullanıcı dostu tasarım standartları ve erişilebilir dijital içeriklerin artırılması, dijital eşitsizlikleri azaltmanın önemli adımları arasındadır.

3.1.3. Sosyal ve Kültürel Erişilebilirlik

Engelli bireylerin sanatsal, kültürel, sportif ve sosyal etkinliklere katılımı, fiziksel ve zihinsel sağlıklarının desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tür etkinlikler, bireylerin sosyalleşme süreçlerini geliştirirken, toplum içindeki rollerini güçlendirmelerine de katkı sağlamaktadır. Engelli bireylerin sosyal ve kültürel etkinliklere erişimini sağlayan altyapı ve hizmetlerin yeterliliği, çeşitli faktörlere bağlıdır. Yapılan araştırmalarda, engelli bireylerin spor ve kültürel etkinliklere katılımının, eğitim düzeyi, istihdam durumu ve yaşanan bölgedeki kültürel olanakların mevcudiyetiyle doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir (Chen vd., 2024).

Kültürel erişilebilirlik, yalnızca fiziksel mekanlara giriş kolaylığıyla sınırlı olmayıp, sanat, edebiyat, müzik ve diğer kültürel etkinliklerin erişilebilir olmasını da içermektedir. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bir raporda, kültürel katılımın bir insan hakkı olduğu ve toplumların, engelli bireylerin kültürel etkinliklere katılımını teşvik eden politikalar geliştirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Laaksonen, 2010). Spor etkinlikleri de engelli bireylerin sosyal entegrasyonuna katkı sağlayan önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Paralimpik Oyunlar gibi organizasyonlar, engelli sporcuların kendilerini ifade etmelerine ve toplumda daha görünür hale gelmelerine yardımcı olmaktadır (Karadaş & Çetiner, 2022).

3.2. Katılım

Katılım, engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında aktif roller üstlenmesini ve karar alma süreçlerine dahil edilmesini ifade eder. Sosyal hizmet disiplini, engelli bireylerin yalnızca hizmet alan pasif bireyler olmaktan çıkarılarak, hak sahibi ve karar verici aktörler haline gelmesini amaçlar.

3.2.1.Eğitimde Katılım

Kapsayıcı eğitim politikaları, engelli öğrencilerin eğitim hayatına aktif katılımını teşvik ederken, bu sürecin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için eğitim sisteminde erişilebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Engelli bireylerin eğitim süreçlerine tam katılımının yalnızca fiziksel düzenlemelerle sınırlı kalmaması gerektiği, aynı zamanda öğretim materyalleri ve yöntemlerinin de kapsayıcı bir yaklaşımla düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Eğitimde erişilebilirliğin artırılması, engelli öğrencilerin diğer bireylerle eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamaktadır (Çağlar, 2012).

Sosyal hizmet uzmanları, okullarda engelli öğrencilere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunarak eğitim sürecindeki engellerin aşılmasına yardımcı olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının, engelli öğrencilerin eğitim hayatında karşılaştıkları zorlukları aşmalarına destek sağlayarak onları güçlendirdiği ve eğitim süreçlerine tam katılımlarını teşvik ettiği belirtilmektedir. Bu uzmanlar, yalnızca bireysel destek sunmakla kalmayıp, aynı zamanda eğitim kurumlarının kapsayıcı politikalar geliştirmesine de katkıda bulunmaktadır (Karacan vd., 2020, s.81).

3.2.2.İstihdamda Katılım

Engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için istihdama katılımları büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye’de engelli bireylerin iş gücüne dahil edilmesi konusunda uygulanan “kota sistemi” gibi düzenlemeler yeterli olmakla birlikte, uygulamada hala önemli eksiklikler bulunmaktadır. Belediyelerin istihdam odaklı sosyal hizmet uygulamalarında engellilere yönelik mesleki eğitim kursları, kariyer danışmanlığı ve istihdam destek birimleri yer alsa da, bu çalışmalar çoğu zaman talep odaklı olup, arz odaklı istihdam planlamalarının eksikliği dikkat çekmektedir (Solmaz, 2018).

Sosyal hizmet uzmanları, engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak rehabilitasyon programları ve iş bulma süreçlerinde danışmanlık hizmetleri sunarak iş gücüne katılımlarını desteklemektedir. Bu süreçte sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, engelli bireylerin istihdam edilmesini teşvik eden sosyal politikaların geliştirilmesi ve ailelerin bu süreçte desteklenmesi önem arz etmektedir. Engelli bireylerin iş yaşamına entegrasyonu, sadece bireysel ekonomik bağımsızlık sağlamaktan öte, toplumsal refahın artırılmasına da katkıda bulunmaktadır (Koçak & Demir, 2023).

3.2.3. Siyasal Katılım

Engelli bireylerin karar alma mekanizmalarına katılımı, demokratik toplumların temel unsurlarından biridir. Ancak, engelli bireyler, özellikle siyasi katılım süreçlerinde önemli engellerle karşılaşmaktadır. Erişilebilirlik sorunları, bilgilendirme eksiklikleri ve politik süreçlere dahil olma fırsatlarının sınırlı olması, engelli bireylerin siyasete aktif katılımını zorlaştırmaktadır. Yerel yönetimler, engelli bireylerin siyasete katılımını teşvik etmek için erişilebilir seçim merkezleri, oy kullanma kolaylıkları ve politik süreçlere katılımı artıran destek mekanizmaları oluşturmaktadır (Acaroğlu, 2024).

Siyasi partilere üye olma, seçimlerde oy kullanma ve aday olabilme gibi haklara erişimin sağlanması, engelli bireylerin topluma tam katılımını sağlayan en önemli adımlardan biridir. Ancak, Türkiye'de uygulamada bu hakların kullanımında çeşitli eksiklikler bulunmaktadır. Engelli bireylerin siyasi süreçlere dahil olabilmesi için yasaların daha kapsayıcı hale getirilmesi, farkındalık kampanyalarının artırılması ve fiziksel ile dijital erişilebilirliğin güçlendirilmesi gerekmektedir. Engelli bireylerin karar alma mekanizmalarında yer alması, sadece bireysel hakların korunmasını değil, aynı zamanda daha kapsayıcı ve adil bir demokratik sistemin inşasını da desteklemektedir (Yavuz, 2015).

3.2.4. Toplumsal ve Kültürel Katılım

Engelli bireylerin kültürel etkinlikler, spor faaliyetleri ve sosyal yaşam alanlarında aktif olarak yer alabilmeleri, toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, bu alanlarda engelli bireyler ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerini incelenildiği çalışmalar, sosyal yaşama tam katılımın önündeki en büyük engellerin fiziksel erişilebilirlik sorunları, toplumsal farkındalık eksikliği ve ayrımcılık olduğunu göstermektedir. Özellikle kültürel etkinlikler ve spor faaliyetleri gibi sosyal alanlara erişimde, altyapı eksiklikleri nedeniyle engelli bireylerin dışlanmışlık hissinin arttığı belirtilmektedir (Kaldık, 2024).

Sosyal hizmet uzmanları, bu dışlanmışlığı azaltmak ve engelli bireylerin topluma aktif katılımını teşvik etmek amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Engelli bireylere yönelik toplumsal algının genellikle vasat düzeyde olduğu ve kamu spotları, bilinçlendirme kampanyaları gibi farkındalık artırıcı projelerin bu algıyı olumlu yönde etkileyebileceği belirtilmektedir. Kültürel etkinliklere ve spor faaliyetlerine daha fazla engelli bireyin katılabilmesi için belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve sosyal hizmet uzmanları iş birliği içinde çalışarak erişilebilirlik standartlarını artırmalı ve toplumsal farkındalığı güçlendirmelidir (Diger & Yıldız, 2021, s. 68).

Katılım süreçlerinde en önemli husus, engelli bireylerin kendi ihtiyaçlarını tanımlama ve çözüme yönelik süreçlerde aktif rol üstlenmeleridir. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, rehberlik eden ve hak temelli bir yaklaşımı benimseyen profesyoneller olarak konumlanırlar.

3.3. Güçlendirme

Engelli bireylerin güçlendirilmesi, bireysel ve toplumsal dönüşümün temel taşlarından biridir. Güçlendirme yaklaşımı,

bireylerin kendi yaşamlarını kontrol edebilmesini, karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katılmasını ve toplumsal hayatta aktif roller üstlenmesini hedeflemektedir. Sosyal hizmet uzmanları, bireysel güçlenmeyi sağlamak için engelli bireylere yönelik psikososyal destek programları, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunarak özgüven gelişimini ve bağımsız yaşam becerilerini desteklemektedir (Güloğlu, 2022). Bu süreçte, bireylerin yalnızca kendi yaşamlarını değil, aynı zamanda diğer engelli bireylerin haklarını da savunabilecek bilinç düzeyine ulaşmaları teşvik edilmektedir (Karacan, 2020).

Toplumsal güçlenme bağlamında ise engelli bireylerin sivil toplum kuruluşları, engelli dernekleri ve topluluk temelli projeler aracılığıyla daha fazla toplumsal katılım sağlamaları desteklenmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, engelli bireylerin haklarını savunmaları için savunuculuk faaliyetlerini desteklemekte ve kamu politikalarının bu bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi için çalışmalar yürütmektedir (Karaaslan, 2022). Güçlendirme yaklaşımı, engelli bireylerin yalnızca hizmet alan pasif bireyler olmaktan çıkıp hak sahibi, karar verici ve toplumda aktif birer birey haline gelmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının bireysel ve toplumsal düzeyde güçlendirme odaklı uygulamaları, engelli bireylerin daha adil ve kapsayıcı bir topluma dahil olmalarını sağlamaktadır.

4. TÜRKİYE VE DÜNYADAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını artırmayı amaçlayan sosyal hizmet uygulamaları, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, kültürel normlar, yasal düzenlemeler, sosyal politikalar ve kamu hizmetlerinin kapsamına bağlı olarak şekillenmektedir (Foubert et al., 2014).

Türkiye’de engelli bireylerin haklarının korunması ve topluma entegrasyonunu sağlamak amacıyla çeşitli sosyal hizmet politikaları yürütülmekte olsa da, uygulamada karşılaşılan yapısal engeller ve toplumsal tutumlar bazı sorunları beraberinde getirmektedir (Öktem, 2019, s.67). Diğer yandan, dünyada özellikle İskandinav ülkeleri, Kanada, Avustralya ve bazı Avrupa ülkeleri, engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştıran örnek uygulamalarla dikkat çekmektedir (Mont, 2004).

Bu bölümde, Türkiye ve dünyadaki sosyal hizmet uygulamaları karşılaştırılarak, etkili örnekler incelenmiş ve Türkiye için geliştirilebilecek öneriler sunulmuştur.

4.1. Türkiye’de Engelli Haklarına Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Türkiye’de engelli bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamaları, özellikle 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile daha sistematik bir yapıya kavuşmuştur (Resmî Gazete, 2005). Bu kanun kapsamında, engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimini artırmaya yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Kanun, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımını sağlamak amacıyla hak temelli bir yaklaşımla çeşitli yükümlülükler getirmektedir. Özellikle, kamu kurumları ve yerel yönetimlerin erişilebilirlik düzenlemeleri yapmasını zorunlu kılan hükümler, eğitimde fırsat eşitliği sağlayan düzenlemeler ve engelli istihdamı teşvikleri bu kanunun temel taşları arasındadır.

4.1.1. Eğitim Hizmetleri

Türkiye’de engelli bireylerin eğitim hizmetleri, kapsayıcı eğitim politikaları çerçevesinde, engelli öğrencilerin genel eğitim ortamlarına entegrasyonunu sağlamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) aracılığıyla özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçları tespit edilmekte ve

bireysel eğitim planları oluşturulmaktadır. RAM'ler, engelli öğrencilerin akademik başarılarını artırmaya yönelik rehberlik hizmetleri sunarak, eğitim sürecini daha etkili hale getirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, kapsayıcı eğitim politikalarının tam anlamıyla uygulanabilmesi için bazı yapısal sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bu sorunların başında okul binalarının fiziksel yetersizlikleri gelmektedir. Engelli bireylerin erişimini kolaylaştıracak uygun rampa, asansör, geniş koridorlar ve özel tasarlanmış tuvaletler gibi donanımların eksikliği, onların eğitim sürecine tam katılımını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, engelli bireylerle çalışacak öğretmenlerin, özel eğitim alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmamaları, eğitim sürecinde karşılaşılan bir diğer önemli sorundur. Öğretmenlerin engelli öğrencilerle etkili iletişim kurabilmesi, bireysel farklılıkları dikkate alarak uygun öğretim yöntemlerini uygulayabilmesi için özel eğitim konusunda kapsamlı bir hizmet içi eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, kapsayıcı eğitim politikalarının uygulanması sadece kağıt üzerinde kalabilir ve engelli bireyler, eğitim sisteminden tam anlamıyla faydalanamayabilir.

Bunun yanı sıra, öğrenci velilerinin bilinçlendirilmesi ve toplumun engelli bireylere yönelik farkındalığının artırılması da eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Engelli öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaşılabilecekleri sosyal dışlanmayı en aza indirmek için, okullarda öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik bilinçlendirme programlarının düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, engelli bireylerin eğitim hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanabilmeleri için fiziksel altyapının iyileştirilmesi, öğretmenlerin özel eğitim konusunda eğitilmesi ve toplumun bilinçlendirilmesi gibi çok yönlü çalışmaların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Tekindal & Özden, 2017).

4.1.2. İstihdam Politikaları

Türkiye’de engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik etmek amacıyla kamu ve özel sektör kuruluşlarına yönelik kota sistemi uygulanmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu’nun 30. maddesi uyarınca, 50 veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde %3, kamu işyerlerinde ise %4 engelli ve %2 eski hükümlü veya terörle mücadelede yaralanan bireylerin istihdam edilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu sistemin temel amacı, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına destek olmak ve onları iş hayatına dahil etmektir.

Bununla birlikte, engelli bireylerin iş hayatına entegrasyonunu sağlamak için Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından çeşitli mesleki eğitim kursları ve işe yerleştirme programları yürütülmektedir. İŞKUR, engelli bireylerin iş gücü piyasasına uyum sağlamasını desteklemek amacıyla girişimcilik eğitimleri, mesleki beceri geliştirme kursları ve işbaşı eğitim programları sunmaktadır. Ayrıca, engelli bireyleri istihdam eden işverenlere yönelik teşvik uygulamaları da bulunmaktadır (Yıldırım & Kılıç, 2021).

4.1.3. Sağlık ve Rehabilitasyon Hizmetleri

Türkiye’de engelli bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanmasını sağlamak amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen sosyal hizmet merkezlerinde engelli bireylere yönelik danışmanlık, psikososyal destek ve rehabilitasyon hizmetleri sunulmaktadır. Bu merkezlerde, engelli bireylerin toplumsal yaşama entegrasyonunu desteklemek için bireysel danışmanlık, grup terapileri ve sosyal beceri geliştirme programları uygulanmaktadır. Ayrıca, engelli bireylerin ailelerine yönelik psikososyal destek hizmetleri sağlanarak, bakım verenlerin de güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Engelli bireylere yönelik rehabilitasyon hizmetleri yalnızca fiziksel iyileşme süreçleriyle sınırlı kalmayıp,

psikososyal rehabilitasyon hizmetlerinin de yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Psikososyal rehabilitasyon kapsamında, engelli bireylerin duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimlerini destekleyen programlar yürütülmekte; bu sayede, onların topluma daha aktif katılım sağlamaları hedeflenmektedir. Bununla birlikte, rehabilitasyon süreçlerinde bireylerin sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini güçlendirmek, istihdam olanaklarını artırmak ve sosyal hayata adaptasyonlarını desteklemek adına çeşitli projeler geliştirilmekte ve uygulanmaktadır.

Ancak, engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişiminde fiziksel erişilebilirlik, uzman personel eksikliği ve hizmetlerin yetersizliği gibi bazı yapısal sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet merkezlerinin hem altyapı hem de insan kaynağı bakımından güçlendirilmesi, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmada kritik bir rol oynamaktadır (Keleşoğlu vd., 2022).

4.1.4. Sosyal Yardım Programları

Türkiye’de engelli bireylerin ekonomik yüklerini hafifletmek ve yaşam kalitelerini artırmak amacıyla evde bakım ücreti, engelli aylığı ve çeşitli sosyal yardımlar sağlanmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen bu destekler, engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmayı ve sosyal hayata katılımlarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Evde bakım aylığı, ağır engelli bireylere bakmakla yükümlü olan aile üyelerine ekonomik destek sağlarken, engelli aylığı ise herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve belirli bir gelir seviyesinin altında kalan bireylere yönelik olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, engelli bireylerin ulaşım, eğitim ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz veya indirimli faydalanmasını sağlayan sosyal destek mekanizmaları da uygulanmaktadır.

Ancak, bu yardımların yeterliliği ve etkinliği konusunda bazı eleştiriler bulunmaktadır. Sosyal yardımların miktarının

engelli bireylerin yaşam maliyetlerini tam olarak karşılamadığı, özellikle kira, sağlık harcamaları ve ulaşım giderleri gibi temel kalemlerde yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca, bu desteklerin engelli bireyleri ekonomik olarak bağımsız hale getirmek yerine, onları devlete bağımlı kıldığı ve iş gücüne katılımı teşvik etme noktasında yetersiz olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Eleştiriler, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirecek istihdam teşviklerinin artırılması, mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve sosyal yardımların daha sürdürülebilir modellerle desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Cankurtaran & Beydili, 2022).

4.2. Dünya’dan Başarılı Sosyal Hizmet Uygulamaları

Dünyada birçok ülke, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını artırmayı hedefleyen yenilikçi sosyal hizmet uygulamaları geliştirmiştir. Bu uygulamalar, engelli haklarının korunmasına yönelik önemli örnekler sunmaktadır.

4.2.1. İskandinav Ülkeleri (İsveç, Norveç, Danimarka)

Nordik ve İskandinav ülkelerinde engelli bireylerin bağımsız yaşam haklarına özel önem verilmekte ve sosyal hizmetler birey odaklı olarak planlanmaktadır. Bu ülkelerde sosyal hizmet modelleri, bireyin özel ihtiyaçlarını temel alan esnek ve entegre sistemler ile yapılandırılmıştır. Engelli bireyler için sağlanan kişiye özgü destek programları, onların sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırarak bireysel ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş bakım ve destek hizmetleri sunmayı amaçlamaktadır. Örneğin, İsveç’in Norrtälje modeli, sağlık ve sosyal bakım hizmetlerini tek bir çatı altında toplayarak engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik daha bütüncül ve etkin çözümler sunmaktadır. Bu ülkelerde engelli bireylerin karar alma süreçlerine aktif katılımı teşvik edilerek toplumsal katılım artırılmıştır. Engelli bireylerin kendi yaşamlarıyla ilgili kararlar almalarını desteklemek için birey merkezli bakım yaklaşımları

uygulanmakta ve kamu politikalarında engelli bireylerin sesinin daha fazla duyulmasına yönelik mekanizmalar geliştirilmektedir. Danimarka’da ulusal mevzuat, engelli bireylerin bakım planlarında doğrudan söz sahibi olmalarını garanti altına almakta ve onların bireysel tercihlerini ön planda tutan hizmet modelleri geliştirmektedir. Bunun yanı sıra, İskandinav ülkelerinde yerel yönetimlerin esnek hizmet sunum yetkisi bulunmakta ve bu sayede yerel düzeyde bireylerin ihtiyaçlarına daha uygun çözümler geliştirilebilmektedir (Scobie vd., 2022).

Ancak, farklı ülkeler arasında yönetim ve finansman yapıları açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bazı ülkelerde merkezi yönetim tarafından finanse edilen hizmetler, diğerlerinde ise yerel yönetimler tarafından sağlanmakta ve bölgesel farklılıklara yol açabilmektedir. Ayrıca, engelli bireylere yönelik sosyal hizmetlerde bütünsel yönetim ve koordinasyon eksiklikleri bazı ülkelerde uygulamaların etkinliğini azaltabilmektedir. Genel olarak, İskandinav ve Nordik ülkeleri engelli bireylerin bağımsız yaşamlarını destekleyici yenilikçi sosyal hizmet modelleri geliştirmekte ve uygulamaktadır (Kröger, 2001).

4.2.2. Kanada

Kanada’da sosyal hizmet sistemleri, engelli bireylerin eğitim ve istihdam alanlarına tam katılımını destekleyecek şekilde yapılandırılmıştır. Accessible Canada Act (Erişilebilir Kanada Yasası) ile engelli bireylerin kamusal alanlara, kamu hizmetlerine ve iş yerlerine erişimi garanti altına alınarak, erişilebilirlik standartlarının uygulanması zorunlu kılınmıştır. Ayrıca, aktif iş gücü piyasası politikaları (ALMP) kapsamında, engelli bireylerin istihdama katılımını teşvik etmek amacıyla mesleki eğitim programları, iş yerinde destek mekanizmaları ve teşvik edici istihdam politikaları uygulanmaktadır. Bununla birlikte, engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimini artırmak

için yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütülen programlar, kişiselleştirilmiş sosyal destekler sunarak konut, ulaşım ve bakım hizmetlerini içermektedir. Ancak, bölgesel farklılıklar, denetim eksiklikleri ve istihdam politikalarının uzun vadeli etkileri konusunda eleştiriler bulunmaktadır (Lahey vd., 2019).

4.2.3. Avustralya

Avustralya’da uygulanan National Disability Insurance Scheme (NDIS), engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve bağımsız yaşamlarını desteklemeyi amaçlayan kapsamlı bir sosyal hizmet modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu sistem, bireylerin ihtiyaçlarına özel olarak tasarlanmış hizmet paketleri sunarak kişiselleştirilmiş bir destek mekanizması oluşturmuştur. Engelli bireyler, eğitim, sağlık, konut ve sosyal destek hizmetlerine entegre bir şekilde erişim sağlayarak bireysel bağımsızlıklarını güçlendirebilmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerle iş birliği içinde yürütülen projeler, sosyal hizmetlerin bölgesel ihtiyaçlara göre uyarlanmasını sağlamaktadır. Ancak, uygulamada bütçe kısıtlamaları, hizmetlerin erişilebilirliği ve değerlendirme süreçlerinin karmaşıklığı gibi bazı zorluklar yaşandığı belirtilmektedir (Baumberg vd., 2018).

4.2.4. Almanya

Almanya’da engelli bireylerin sosyal haklarına erişimini garanti altına alan güçlü bir sosyal güvenlik sistemi bulunmaktadır. Devlet tarafından sağlanan engelli bireylerin istihdamını teşvik eden programlar ve işverenlere yönelik mali teşvikler sayesinde, engelli bireylerin iş gücüne katılım oranı yüksektir. İş Kanunu’nda yer alan engelli istihdam kotaları, işverenlerin belirli bir oranda engelli birey çalıştırmalarını zorunlu kılarken, bu kotayı dolduramayan işverenler için tazminat ödemesi gibi caydırıcı tedbirler uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, toplum temelli rehabilitasyon uygulamaları, engelli

bireylerin sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiştir. Bu kapsamda, sağlık hizmetleri, eğitim programları ve sosyal destek mekanizmaları birbirleriyle entegre bir şekilde çalışmakta ve engelli bireylerin topluma tam katılımını sağlamak amacıyla destekleyici hizmetler sunulmaktadır (Knutsen, 2017).

5. SONUÇ

Engelli haklarının, sosyal hizmet disiplini çerçevesinde bütüncül bir anlayışla ele alınması, bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları çok katmanlı sorunlara kalıcı ve sürdürülebilir çözümler üretilmesini kolaylaştırmaktadır. Hukuki düzenlemeler ve kurumsal yapılar, engelli bireylerin eğitim, istihdam ve sağlık gibi temel hizmetlere erişebilmesi açısından önemli bir zemin sunar. Ancak fiziksel altyapıdan dijital erişilebilirliğe kadar pek çok alanda halen devam eden aksaklıklar, hak temelli yaklaşımların uygulamada yeterince karşılık bulamamasına yol açmaktadır (Öztürk, 2014a; Alptekin, 2024) .

Sosyal hizmet uzmanlarının, engelliliği yalnızca bireysel yetersizlik olarak değil, toplumsal yapıların ve önyargıların ürettiği bir sorun alanı şeklinde değerlendirmeleri, insan hakları perspektifinin güçlenmesini sağlamaktadır (Açıkgöz & Özil, 2023; Ardahanlıoğlu & Sağlam, 2023) . Hak temelli sosyal hizmet uygulamaları, engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini pekiştirirken, toplumsal bütünleşmeyi de destekleyen stratejiler geliştirilmesinin önünü açar. Bu bağlamda, psikososyal destek, savunuculuk çalışmaları ve kamu kurumlarıyla iş birliği gibi alanlar, engelli bireylerin güçlenme süreçlerini hızlandıran temel uygulamalardır.

Yaygın önlemlere rağmen, gerek mekânsal gerekse sosyal dışlanma riskinin hala var olması, mevcut uygulamaların gözden geçirilmesi ve yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesi ihtiyacını

göstermektedir (Buluş, 2022; Akyüz & Köroğlu, 2024) . Bu noktada, özellikle yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının aktif iş birliği ve toplum temelli projelerin önemi artmaktadır. Söz konusu projeler, dezavantajlı gruplar için geliştirilen politika önerilerinin sahada etkin şekilde hayata geçirilmesine zemin hazırlayarak, engelli bireylerin eşit vatandaşlar olarak yaşamın her alanına dahil olmalarını kolaylaştırabilir.

Engelli haklarının sosyal hizmet disiplini içerisindeki yeri, toplumun katılımcı ve insan odaklı bir yaklaşımla dönüşümünü gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, engelli bireylerin gereksinim ve deneyimlerinden beslenen yeni modeller oluşturmak, aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinin temel değerlerini de görünür kılarak toplumsal adaletin ve sosyal kalkınmanın sürdürülebilirliğini destekleyecektir (Arslan & Kavalcı, 2024) .

Engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik hizmetlerin, doğrudan onların ihtiyaçlarından hareketle tasarlanması ve mümkün olduğunca birey odaklı yaklaşımların benimsenmesi gerekir. Bu yaklaşım doğrultusunda, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarını engelleyen tüm bariyerlerin belirlenmesi, öncelik sıralamasına alınması ve gerekli müdahalelerin planlanması elzemdir.

Disiplinler arası iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi hem sosyal hizmet uzmanlarının hem de diğer meslek elemanlarının engelli bireylerin sorunlarına çok yönlü çözümler üretmelerini kolaylaştıracaktır. Bu sayede, hukuki düzenlemelerden toplumsal farkındalığa uzanan geniş bir yelpazede hazırlanan projeler, engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini destekleyen, sosyal katılımı teşvik eden ve gelecek nesillere daha kapsayıcı bir toplum bırakmayı amaçlayan bütüncül bir çerçeveye kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Z. (2024). Yerel yönetimlerde siyasete katılım ve engelli kadınlara yönelik bir değerlendirme. *Journal of Synthesis Academic Research, Special Issue*, 68-82.
- Açıkgöz, S., & Özil, E. (2023). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma ve damgalanma süreçleri. *Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 65-80.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Engelliler Hakkında Kanun*.
- Akyüz, K. F., & Köroğlu, C. Z. (2024). Engellilik bağlamında makro sosyal hizmet ve sivil toplum kuruluşları üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(2), 247-259.
- Albayrak, H. (2020). Toplum ruh sağlığında sosyal hizmet uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(60), 95-110.
- Allen, R. I. (2014). Toplum ruh sağlığında sosyal hizmet uygulamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 45-60.
- Alptekin, H. (2024). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 107-117.
- Arslan, A., & Kavalcı, B. (2024). Büyükşehir belediyelerindeki sosyal girişimlerin sosyal hizmet bakış açısıyla incelenmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 34-62.
- Ardahanlıoğlu, B., & Sağlam, E. B. (2023). Engelli haklarına ilişkin mücadele sürecinde engelli aktivistlerin aktivizme yükledikleri anlamlar ve deneyimleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2), 369-389.

- Azarkan, E., & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de Engelli Hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.
- Baumberg Geiger, B., Garthwaite, K., Warren, J., & Bambra, C. (2018). Assessing work disability for social security benefits: International models for the direct assessment of work capacity. *Disability and Rehabilitation*, 40(24), 2962–2970.
- Beaulaurier, R. L., & Taylor, S. H. (2001). Social work practice with people with disabilities in the era of disability rights. *Social Work in Health Care*, 32(4), 67-91.
- Birleşmiş Milletler. (2006). *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*. New York: Birleşmiş Milletler Yayınları. Erişim adresi: <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/>
- Buluş, S. (2022). Engelli bireylere yönelik kamusal sosyal yardım ve sosyal hizmetler. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 7(2), 759-835.
- Buz, S., & Genç, B. (2019). Sosyal hizmet uzmanları için psikolojik dayanıklılığın önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 623-642.
- Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 15-32.
- Chen, M., Li, Q., & Wang, L. (2024). Understanding factors influencing people with disabilities’ participation in sports and cultural activities. *BMC Public Health*, 24, 389.

- Çağlar, S. (2012). *Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişebilirlikleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(2), 541-598.
- Çınarlı, S. (2007). Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde engelli hakları (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Çitil, M., & Üçüncü, M. K. (2018). Türkiye’de engelli hakları ve engelliler hukukunun durumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 9(35), 233-252.
- Demšar, J., Lovrić, M., & Rener, R. (2024). *Innovative technological solutions for cities as a response to the challenges of multimodal mobility for all citizens*. Information Society 2024.
- Diger, H., & Yıldız, A. (2021). *Engelli bireylere yönelik toplumsal algı: Fırat Üniversitesi örneği*. Harput Araştırmaları Dergisi, 8(15), 67-84.
- Doğan, İ., & Purutçuoğlu, E. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 389-398.
- Doğruel, F. (2022). Beden, birey ve toplum kesişiminde engelli bireylerin erişebilirlik deneyimleri: Gaziantep örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 299-324.
- Erten, Ş., & Aktel, M. (2020). Engellilerin erişebilirlik hakkı: Engelsiz kent yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 898-912.
- Foubert, J., Levecque, K., Van Rossem, R., & Romagnoli, A. (2014). *Do welfare regimes influence the association between disability and self-perceived health? A multilevel analysis of 57 countries*. Social Science & Medicine.

- Genç, Y., & Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 363-378.
- Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(35/2), 65-92.
- Güloğlu, F. K. (2022). Güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde engelli bireyler için sosyal içermede olumlu stratejiler. *Social Sciences Research Journal*, 11(1), 143-156.
- Güner, P. (2019). İnsan Hakları Perspektifinde Sosyal Hizmet ve Engelli Hakları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 9-26.
- Healy, K. (2014). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice* (2. baskı). Palgrave Macmillan.
- Kaldık, B. (2024). *Engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma*. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(3), 393-420.
- Karaaslan, L. (2022). *Engelliliği kapsayıcı kalkınma: Sosyal hizmet odağında bir değerlendirme*. 24. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu, Karabük Üniversitesi Yayınları.
- Karacabey, F. A., Akpınar, G., & Konaklıoğlu, E. (2024). Görme engelli bireylerin turizmde erişilebilirlik deneyimleri: Tekli bütüncül örnek olay çalışması. *International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent Trends*, 13. Ankara.
- Karacan, E., Albayrak, H., & Certel, N. (2020). *Engellilik ve Sosyal Hizmet*. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Hizmetler, Umuttepe Yayınları.
- Karataş, K., & Oran, B. (2016). Engelli kişilerin toplumsal katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Karadaş, B., & Çetiner, H. (2022). Engelli spor politikaları kapsamında Paralimpik Oyunlara bakış. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(1), 135-155.
- Keleşoğlu, F., Arslan, D., & Aba, G. (2022). Hastanelerde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları: Türkiye ve Seçili Ülkelerde Mevcut Durum. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 100-112.
- Kesgin, B. (2014). Engellilere yönelik yerel sosyal politikalar. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 23(4), 1-15.
- Knutsen, O. P. (2017). The Nordic models in political science: Challenged, but still viable? In A. W. Pedersen & S. Kuhnle (Eds.), *The Nordic welfare state model* (pp. 249-272). Bergen: Fagbokforlaget.
- Koçak, S., & Demir, B. (2023). *Türkiye’de Aile Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmetler Açısından Değerlendirilmesi*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 85, 65–77.
- Kröger, T. (2001). Comparative research on social care: The state of the art. *SOCCARE Project Report*, 7(1), 112-135.
- Laaksonen, A. (2010). *Making culture accessible: Access, participation and cultural provision in the context of cultural rights in Europe*. Council of Europe Publishing.
- Lahey, P. M., Kirsch, B., MacDermid, J., Tompa, E., & Gewurtz, R. E. (2019). Active labour market policies for people with disabilities in receipt of public income benefits: A scoping review. *Work*, 64(2), 229–247.
- Milner, P., & Kelly, B. (2009). Community participation and inclusion: People with disabilities defining their place. *Disability & Society*, 24(1), 47-62.

- Mont, D. (2004). *Disability employment policy* (Social Protection Discussion Paper Series No. 0413). The World Bank, Human Development Network, Social Protection Unit.
- Öktem, K. G. (2019). *Turkey's social assistance regime in comparative perspective: History, administrative structure, programmes and institutional characteristics*. University of Bremen, CRC 1342 Global Dynamics of Social Policy, Working Paper No. 1.
- Öztürk, K. (2014a). İnsan hakları bağlamında engelli kadınların sosyo-ekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 45-60.
- Öztürk, K. (2014b). Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uzmanlık Tezi*.
- Payne, M. (2015). *Modern social work theory* (4. baskı). Oxford University Press.
- Resmî Gazete (2005). 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun. 7 Temmuz 2005 tarihli ve 25868 sayılı Resmî Gazete.
- Ruhindwa, A., Randall, C., & Cartmel, J. (2016). Exploring the challenges experienced by people with disabilities in the employment sector in Australia: Advocating for inclusive practice-a review of literature. *Journal of Social Inclusion*, 7(1), 5-19.
- Saarela, M., & Partanen, A. (2024). The challenges of producing and integrating accessibility data as stumbling blocks for seamless travel chains in public transportation and MaaS for all. *International Journal on Advances in Intelligent Systems*, 17(4), 189-198.
- Sanders, C. K., & Scanlon, E. (2021). The digital divide is a human rights issue: Advancing social inclusion through

- social work advocacy. *Journal of Human Rights and Social Work*, 6, 130-143.
- Sarsak, H. I., Morales, E., & Chockalingam, M. (2024). *Environmental adaptation for accessibility: A global perspective in the field of disability, rehabilitation, and inclusion*. *Frontiers in Rehabilitation Sciences*, 5, 1514744.
- Scobie, G., Pulford, A., Rendall, G., Greci, S., Riches, E., Buckton, C., & Donaghy, G. (2022). Rapid review of learning and evidence on national systems of social care in Nordic and Scandinavian countries. *Public Health Scotland*, 15(2), 45-78.
- Solmaz, U. (2018). *Belediyelerin İstihdam Odaklı Sosyal Hizmet Uygulamaları*. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1214-1225.
- Sözen, H. (2023). *Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler: Fransa, İspanya ve Almanya Örneği*. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 121-136.
- Stanley, J., Frese III, F. J., Kress, K., & Vogel-Scibilia, S. (2001). Integrating evidence-based practices and the recovery model. *Psychiatric Services*, 52(11), 1462-1468.
- Şat, N., & Göver, T. (2017). *Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi*. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521-542.
- Şeker, A., & Kurt, G. (2021). Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Türk Nüfusbilim Dergisi*, 40, 7-30.

- Şişman, Y. (2011). *Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler*. Sosyal Siyaset Konferansları, 60, 169–221.
- Tatlıcıoğlu, O., & Apak, H. (2022). *Özel gereksinimli çocuk ve sosyal hizmet disiplini* (ss. 17-30). Dicle Üniversitesi & Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Tekindal, M., & Attepe Özden, S. (2017). *Özel Eğitim Merkezlerinde Sosyal Hizmet Uygulamaları: Özel Eğitim ve Sosyal Hizmet. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 186-203.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2008). *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu*. TBMM (S. Sayısı: 227).
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2022). *Koronavirüs Salgınında Engelli Hakları Çalıştayı*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.
- Uludağ Güler, Ç. (2017). *Türkiye’de engellilere yönelik sosyal koruma önlemleri*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi].
- United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CRPD/CRPD-Convention>.
- World Health Organization (WHO). (2011). *World Report on Disability*. WHO Publications.
- Yavuz, Ö. (2015). *Kadınların toplumsal hayata katılımında yerel yönetimlerin rolü* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.

- Yıldırım, B., & Kılıç, C. (2021). Post-Endüstriyel Çağda Endüstriyel Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 66, 201-220.
- Yıldıran, S. (2024). John Rawls'un adalet yaklaşımı bağlamında engelli istihdamında sosyal adalet kavramının değerlendirilmesi: EKPSS örneği (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi).
- Yücebaş, E., & Arap, İ. (2021). Yerel yönetimlerin engelsiz yaşam hedefi: İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(4), 34-51.
- Zhang, K. (2024). Digital disability: A new risk to older people in digital societies. *International Journal of Public Health*, 69, 1607303.

İŞİTME ENGELLİLER İÇİN SANATIN BİR İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMI

Büşra GÜRBÜZ¹

Şerife Betül PAPAĞAN²

1. GİRİŞ

Engellilik, bir organın veya dokunun doğuştan veya sonradan meydana gelen hastalık ya da kaza sonucu fonksiyonel işlevlerinin azalması ya da kaybı nedeniyle sağlık açısından yaşamsal sorunlar yaşayan, ya da normal fiziki işlevlerini yerine getirmekte zorluk çeken kişiler için kullanılan bir terimdir (Kabasakal, 2007, s. 38).

Engellilik çeşitlerinden biri olan işitme engeline sahip bir birey, doğuştan veya sonradan gelişen bir durum nedeniyle işitme yetisini kısmen veya tamamen kaybetmiş olan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu durum bireylerin günlük yaşamlarında iletişimde zorluklar yaşamasına neden olabilen bir durumdur ve bu durum, yalnızca sosyal hayatta değil, duygusal ve zihinsel düzeyde de çeşitli engeller yaratmaktadır.

Sanat, müzik ve resim gibi farklı ifade biçimleri, insan deneyimlerinin ve insanlar arasındaki iletişimin derin yansımalarıdır. Müzik, sadece ruhsal yapının bozulduğu zamanlarda değil, iyi zamanlarda da insanı etkileyen güçlü bir iletişim aracıdır. Kendine özgü dili ve yapısı sayesinde, insanın

---

¹ Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bgurbuz_41@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8738-2213.

² Uzm., Resim Bölümü Lisans Eğitimi ve Grafik Tasarım Tezli Yüksek Lisans Programı Mezun, serifebetul@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7583-3742.

duygusal dünyasına seslenir ve düşüncelerini ifade etme biçimini şekillendirir. Resim ise, görsel sanatlar aracılığıyla bireylerin içsel dünyalarını yansıttığı, görsel olarak ifade edilen duyguların ve düşüncelerin dilidir. Günümüzde sanatçılar, yaratıcı süreçlerinde teknolojiyi kullanarak bu geleneksel sanat dallarını yeniden şekillendiriyorlar. Dijital araçlar ve yapay zekâ, hem müzik hem de resim sanatında yenilikçi ifade biçimlerinin doğmasına olanak tanıyor. Bu sayede sanat, daha önce keşfedilmemiş yollarla insan ruhuna ve düşüncelerine dokunarak, sanatçıların hayal gücünü sınırsız bir şekilde ortaya koymalarına imkân sunmaktadır (Ekmen ve Yükselen, 2015; Deliveli, 2020; Genç, Danış ve Hamarta, 2023). Bu çalışmanın amacı, sanatın işitme engelliler için bir iletişim aracı olarak önemini ortaya koymak, işitme engelli bireylerin sanat yoluyla duygusal ve düşünsel dünyalarını ifade etmelerine olanak tanımak ve onların toplumsal hayata entegrasyonunu kolaylaştıran yolları keşfetmektir. Bu doğrultuda çalışmada; Kulağın Yapısı ve İşitme Kaybı, İşitme Engelli Bireyler ve İletişim, İşitme Engelli Bireyler, İşaret Dili ve İletişim, İşitme Engellilerin Sanat Yoluyla İletişimi konuları ele alınmıştır.

2. KULAĞIN YAPISI VE İŞİTME KAYBI

İşitme sürecini daha iyi anlayabilmek için, işitme mekanizmasının dış kısmını oluşturan dış kulak, orta kulak ve iç kulak gibi önemli yapıları kısaca incelemek faydalı olacaktır.

İşitme organımız olan kulak, üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan dış kulak, kulak kepçesi ve işitme kanalından oluşur ve kulak zarı ile sonlanır. Kulak kepçesi, ses dalgalarını toplayarak işitme kanalına iletir. Ses dalgaları, kulak kanalı içinde basınç değişiklikleri oluşturarak kulak zarının titreşmesine yol açar ve bu titreşimlerin orta kulağa iletilmesini

sağlar (Çiçek, 2016, s. 13-15; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 10).

Orta kulak, kulak zarının arkasında bulunan hava dolu bir alandır, dış kulaktan kulak zarına kadar uzanan bir boşluktan oluşur ve burada, genizle bağlantı sağlayan östaki tüpü yer alır. Burada, çekiç, örs ve üzengi adı verilen üç küçük kemik bulunur. Bu kemikler, kulak zarındaki titreşimleri alarak orta kulağa iletir. Orta kulakta bulunan çekiç, örs ve üzengi adlı üç küçük kemik, sesin iletimini sağlar ve kulak zarına ulaşan sesin gücünü artırır. Östaki borusu ise, kulak zarındaki hava basıncını dengelemek için gırtlığa kadar uzanır ve esneme ya da yutkunma sırasında işlev görür. Bu dengeleme, uçak ya da dağda tıkanma hissi yaşanmasına neden olabilir (Çiçek, 2016, s. 13-15; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 10).

İç kulak ise, salyangoz biçimindeki koklea yapısı ve içinde sıvı ve tüy hücreleri bulunduran bir alan olup koklea ve vestibüler sistemden oluşur. Koklea, işitme duyusuyla ilgilidir ve ses dalgalarını elektriksel sinyallere dönüştürerek beyne iletir. Vestibüler sistem ise dengeyi sağlamakla sorumludur ve baş hareketlerimizi dengede tutar. Sesler, işitme sinirleri aracılığıyla beyne ulaşmadan önce birkaç sinirsel istasyondan geçer ve işitme korteksinde anlamlandırılır (Çiçek, 2016, s. 13-15; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 10).

İşitme kaybı, bir kişinin işitme testi sonucunda elde ettiği sonuçların, normal kabul edilen işitme seviyesinden belirli bir ölçüde farklılık göstermesi durumudur. Bu durum, bireyin sesleri algılayabilme kapasitesinin azaldığını ve işitme duyusunun etkilenmiş olduğunu gösterir (Tarık, 2021, s.225).

İşitme kaybı, desibel (dB) ölçü birimi ile değerlendirilir. Çocuklar için normal kabul edilen işitme seviyesi -10 ile +15 dB arasında olup, bu aralıktaki işitme seviyesine sahip bir çocuk çok hafif derecedeki konuşmaları bile duyabilir. Ancak, bu, gürültülü

ortamlarda konuşmaları ayırt etme becerisinin her zaman yüksek olacağı anlamına gelmez. İşitme kaybının dereceleri ve tipleri uluslararası standartlara göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 11):

-10 – 15 dB: Normal İşitme

16 – 25 dB: Çok hafif derecede işitme kaybı

26 – 40 dB: Hafif derecede işitme kaybı

41 – 55 dB: Orta derecede işitme kaybı

56 – 70 dB: Orta-ileri derecede işitme kaybı

71 – 90 dB: İleri derecede işitme kaybı

91 dB ve üstü: Çok ileri derecede işitme kaybı

Bu sınıflandırma, işitme kaybının derecesine göre kişilerin hangi sesleri duyabileceği ve hangi frekanslarda zorlanacakları hakkında bilgi verir.

3. İŞİTME ENGELLİ BİREYLER VE İLETİŞİM

Çocuklar, iletişim kurma isteği ve yeteneğiyle doğar. İşiten çocuklar dil gelişiminde genellikle kültürel normlara uygun bir şekilde ilerler ve çoğu zaman dil öğretimine ihtiyaç duymazlar. Ancak ağır işitme kaybı olan çocuklarda dil gelişimi, normalden daha yavaş ilerler ve bu gecikme, işitsel bilgi eksikliği veya görsel dilin olmamasından kaynaklanır. İşitme kaybı derecesi ve alınan duyuşsal verilerin miktarına bağlı olarak gelişim farklılıkları gözlemlenir. Orta derecede işitme kaybı olan çocuklar, konuşmaları duyabilseler de, bu durum onların dil becerilerini olumsuz etkiler (Çiçek, 2016, s. 22).

İşitme engelli bireyler, çocukluk döneminden itibaren diğer çocuklar gibi çevreleriyle etkileşimde bulunur ve çevrelerini keşfetmeye başlarlar. Ancak, işitme engelli çocukların

iletişim kurma şekli, normal işiten çocuklardan farklıdır. İşitme engelli çocuklar, başkalarıyla iletişim kurabilmek için öncelikle göz teması kurmak zorundadırlar; oysa işiten çocuklar, szli ifadeleri anlayarak tepki verirler. Bunun yanı sıra, dil gelişimleri işiten çocuklardan farklı olduğu için işitme engelli çocuklar, sözel iletişimde zorluk yaşarlar (T.C. Başbakanlık zrller İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 39).

Engelli ocukların iletişim problemleri, onların eğitim süreçlerinde de önemli zorluklar yaşatabilmektedir. İşitme yetersizliği olan çocukların eğitiminde iki ana iletişim yöntemi vardır: Szli Dil Yöntemleri ve İşaret Destekli Eğitim Yöntemleri. Szli Dil Yöntemleri, işitme cihazlarıyla işitsel algıyı geliştirerek dil ğretir. Doğal İşitsel-Sözel Yöntem, ocuğın doğal ortamda dili öğrenmesini sağlar. İşitsel Yöntem, sadece işitme duyusunu geliştirir. Yapısal Sözel-Oral Yöntem ise dili belirli kalıplarla ğretir. İşaret Destekli Eğitim Yöntemleri ise görsel işaretlerle iletişim kurar. İşaret dili öğrenen çocuklar, konuşma dilini ikinci bir dil olarak öğrenir ve bu da konuşma güçlüklerine yol açabilir. Türkiye’de işaret dili için henüz ulusal bir standart bulunmamaktadır (Tarık, 2021, s.232-233).

Literatürde eğitimde iletişimi geliştirmek için beş yöntem önerilmektedir. Zor işiten öğrencilerin işitsel bilgiyi daha iyi işlemesi için çevresel gürültü en aza indirilmelidir. Ayrıca, dudaktan okumayı kolaylaştırmak için öğretmenin yüzü öğrencilere dönük ve sınıf iyi aydınlatılmış olmalıdır. Öğrencilerin anlamadığı direktifler için işiten bir ğrenci yardımcı olabilir ve görsel ipuçları kullanılabilir. İşitmeyen ğrenciler işaret dili kullanıyorsa, öğretmenin bu dili öğrenmesi ve öğrencilerle kullanması önemlidir. Son olarak, verilen direktiflerin anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmelidir (zer, 2013, s.180-181).

İşitme engelli bireylerin iletişim becerileri, eğitim hayatları ve toplumsal yaşama entegrasyonlarını önemli ölçüde etkiler. İşitme kaybı, dil gelişimini geciktirerek sosyal etkileşimde zorluklara neden olabilir. Ancak doğru eğitim yöntemleri ve iletişim stratejileriyle bu bireylerin iletişim becerileri geliştirilebilir ve toplumsal katılımları artırılabilir. Sözlü dil yöntemleri ve işaret destekli eğitim gibi farklı yaklaşımlar, işitme engelli bireylerin daha etkili iletişim kurmalarını sağlar.

4. İŞİTME ENGELLİLERDE İLETİŞİM ARAÇLARI

İşitme engelli bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve karşı tarafla iletişim kurabilmeleri için farklı bir sözsüz iletişim kanalı kullanmaları gerekmektedir. Bu sözsüz anlatım dili yıllardır jest ve mimiklerden oluşan işaret diliyle sağlanmaktadır.

İşaret dili, işitme engelli bireylerin kendi aralarında ve karşılıklı olarak iletişim kurmalarını sağlayan görsel bir dil olarak tanımlanır. El ve yüz hareketlerinden oluşan bu dil, sözsüz iletişim aracı olarak betimlenir (TDK İşaret Dili, 2025).

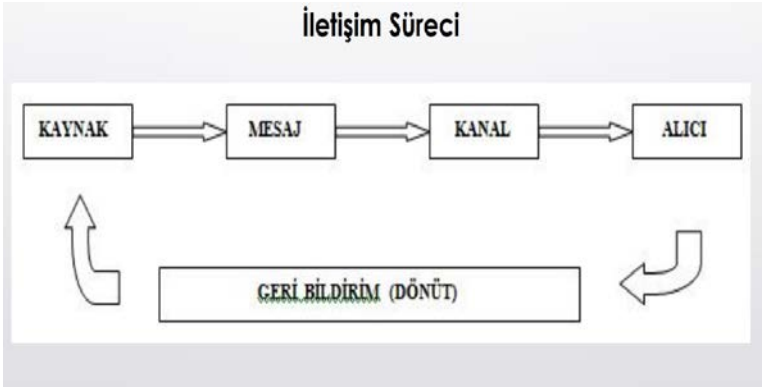

Resim 1. Türk İşaret Dili Alfabeti

(<https://isaretdili.ego.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/turk-isaret-dili-alfabeti2.pdf>)

İşaret dili alfabesi, kendine özgü bir yapıya sahip olup, parmak işaretleri, el ve kol hareketleriyle desteklenen jest ve mimiklerden oluşan bir iletişim unsurudur. Bu anlatım biçimi, her ülkenin kültürel ve demografik yapısına göre farklılık göstermektedir. Her ülke, kendine özgü bir işaret dili geliştirmiş olup, bu dil farklı el-kol hareketleri, jest ve mimiklerle yeniden hayat bulmaktadır.

İletişim; gönderici ve alıcının yer aldığı iki insan veya bir grup insan arasında oluşan bir düşünce, duygu, davranış biçiminin aktarılmasını sağlayan bilgi alışverişi olarak nitelendirilmektedir. Bütün iletişim araçları yaşamın en başından itibaren yani doğumdan, ölüme kadar olan süreçte insan hayatının önemli bir parçası olarak yer almaktadır. Bulunulan mekân, konu ve zaman dilimine göre bu iletişim araçları değişiklik göstermektedir. İletişim sadece bir konuşma biçimi değil, aynı zamanda işitme ve görme eylemlerinin de bir arada bulunduğu, sözlü veya sözsüz olarak bağlantı kurulmasını sağlayan bir süreçtir (Becer, 2015, s. 11).

Resim 2. İletişim Süreci Şeması

(https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/132584/mod_resource/content/1/1.Etkili%20Mesleki%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20ve%20Kariyer%20Planlamas%C4%B1.pdf)

İletişim sürecinin gerçekleşmesi için gönderici (kaynak), mesaj, kanal, alıcının bulunmasıyla beraber geri bildirimin (dönüt) tamamlanması gerekmektedir.

İletişim kendi içinde dört türe ayrılmaktadır;

- 1) Sözsüz İletişim
- 2) Sözlü İletişim
- 3) Yazılı İletişim
- 4) Görsel İletişim

Sözsüz iletişim; yazı, görsel ve sözün kullanılmadığı vücut dilinin hakim olduğu, yer yer jest ve mimiklerinde yer aldığı iletişim biçimidir (Yücel, 2024, s. 18). Sözsüz iletişim anlamında sanat kanalıyla iletişim kurulabilen pek çok eser bulunmanın yanı sıra pandomim sanatı bu alanda önemli bir yer almaktadır.

Pandomim; jest, mimiklerin ve hareketlerin yer aldığı konuşmadan yapılan sözsüz sanat dalı (TDK, Pandomim,2025)

Resim 3. Jean ve Brigitte Soubeyran, "Sirk'te" adlı gösteride, 1950

(<https://tr.wikipedia.org/wiki/Pandomim>)

Sözlü iletişim; Kelimelerin bir araya getirilerek iletişim sürecinin başladığı işitme ve sese bağlı olarak dil aracılığıyla bağlantı sağlanan iletişim türüdür (Yücel, 2024, syf.18). Sözlü iletişim türlerinden de sanat alanında pek çok örnek yer almaktadır. Sanat alanında bu sözlü iletişim aracına örnek olarak tiyatro oyunlarını göstermek mümkündür.

Tiyatro; sahnelenmek üzere yazılmış, ses, jest, mimik, hareketlerin yer aldığı bir sanat dalıdır (TDK, Tiyatro, 2025)

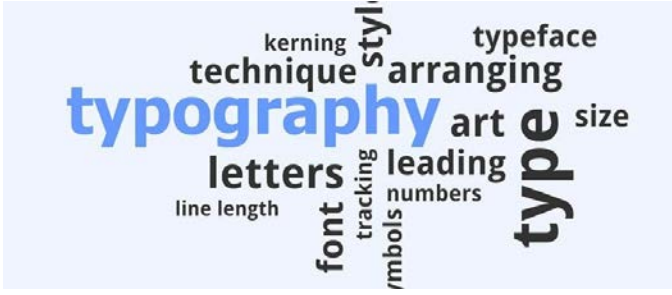

Resim 4. Tiyatro Oyunu

(<https://konyasehirtiyatrosu.com/>)

Yazılı İletişim; harflerin ve kelimelerin yer aldığı genellikle kağıt ve kalem kullanılarak gerçekleştirilen iletişim türüdür. Bu iletişim türü belge niteliği taşıyarak kalıcı bir veri niteliğindedir. Günümüz teknolojisi aracılığıyla ise sanal ortamda yazılan ifadelerde bu iletişim türüne kağıt ve kalem olmaksızın dijital yazılı iletişim biçimi yer almaktadır. Sanat alanında yazılı iletişim aracı kullanılarak yapılan tipografi sanatı ise bu iletişim kanalının önemli bir örneğidir.

Tipografi: harf, nokta, sayı, sembol vb ifadelerin kullanılmasıyla ortaya çıkan yazılı iletişim ve sanat alanıdır (Becer, 2015, s. 176).

Resim 5. Tipografi

(<https://www.ekonomikmatbaa.com/blog/grafik-tasarim/tipografi-nedir-grafik-tasarimda-tipografinin-onemi>)

Görsel iletişim; resimlerin, şekillerin, renklerin ağırlıkta olarak kullanıldığı aynı zamanda yazınında gerekli durumlarda iletişime dahil edildiği noktalarda kişiler arası iletişimin sağlanmasına yardımcı olan göz aracılığıyla etkileşim kurulan iletişim türüdür. Bu iletişim türü görsel sanatlar alanında pek çok örneği kapsamaktadır. Piktogramlar bu alandaki örneklerden en basit temelli anlatım biçimine sahip görsel iletişim aracıdır.

Piktogram; simgeler olarak nitelendirilir, yer aldıkları konu ve ifade biçimine göre doğrudan şekillendirilir. Stilize edilmiş silüetler, insanşar, mesajlar, araçlar vb. ifade biçimleridir.

Resim 6. Piktogram

(<https://pazarlamailetisimi.com/piktogram-ve-ideogram/>)

5. İŞİTME ENGELLİLERİN SANAT YOLUYLA İLETİŞİMİ

Sanat, tarih boyunca farklı yöntemleri kullanarak insanın doğumundan ölümüne kadar kendini ifade etmesini sağlayan ve insanlar arası iletişim kurmasına olanak tanıyan bir kavramdır. Sanat sayesinde insanın kendini ifade etmesinin, farklı yöntemleri bulunmaktadır. Görsel, yazınsal, sözlü veya sözsüz bir iletişim aracı olarak iletişim kurmanın etkili yöntemlerinden birinin sanat olduğu kaçınılmazdır. Bu farklılıklar bireyler ve toplumlar üzerinde olumlu etkilerle dönüt sağlamaktadır. Her kesimden her insanı farklı bir dil ve üslup ile bir araya getirerek istenilen mesajları aktarmadaki en önemli unsurlardan biri olarak sanattır.

Toplum ile iletişim kuramayan özel gereksinimli bireyler sanat yoluyla kendini farklı bir tarz ya da anlatım biçimiyle ifade edebilmektedir. İletişim olanağı olarak kullanılan sanat kavramı bireylerde toplumsal ve kişisel olarak olumlu dönütler vermektedir.

İşitme engelli bireylerin kullanmış oldukları işaret dili de sözsüz bir iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır. Kullanılan harfler, sanatın birçok alanındaki yapıya benzemektedir. Şekiller, kavramlar, jest ve mimikler, sanat dünyasında anlam kazanırken, bu durum işitme engellilerin kullandığı işaret diliyle benzer bir ifade biçimi oluşturur. Sessiz harfler, yapılan jest ve mimiklerle anlam kazanarak iletişimi güçlendirmektedir. Parçalar birleştirilerek bir bütünü yani cümleleri oluşturmaktadır. Sanat alanında ortaya çıkan eserlerde de durum aynıdır. Kavramlar, şekiller, gösterilen jest ve mimik ifadeleri birer anlam ifade eder. Bütüne bakıldığında, aktarılacak istenen mesaj net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sanat, bu yolla mesajını göndericiden alıp alıcıya ileterek anlam kazanmaktadır. Tıpkı işaret dilinde olduğu gibi, harfler, şekiller, jest ve mimikler karşı tarafta bir anlam bulur ve iletişimi tamamlar.

İşitme engelli okullarında ‘Görsel Sanatlar’ dersi olarak yer alan sanat eğitimi, kişinin kendisini ifade edebilmesi anlamında kişiye fırsat sunar. Resim ve gözlem yöntemleri dil ya da konuşma problemi olanlar için kendini anlatmasındaki en sağlıklı yol olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra işitme engelli bireyler resimlerde birçok ayrıntıya yer vermektedirler (Mansuroğlu, 2019, s. 18).

Görsel algılamanın ön planda olduğu sanat eğitiminde beğeni ve estetik olgusu yavaş yavaş ve zamanla tasarlama ve oluşturma ile gelişimini sürdürür. İşitme engelli bireylerin de iç dünyasını daha rahat biçimde yansıtmalarını sağlar. Kişilik gelişimi açısından sanat eğitimi bireylerde; görmeyi öğrenmek, hayal gücünün genişlemesi, görsel olarak çok yönlü düşünme, aynı olan ile farklı olanın ayrımını yapabilme, sanatsal duyarlılık ve estetik gelişim, sorunları farklı yöntemlerle çözme eğilimi, olayları görselleştirme, kurgular üretebilme, planlı stratejik ve sorumluluk bilinçli çalışma, işbirliği, çevredeki gözlem ve izlenimlerin artarak dikkat oluşumu ve aktarımı, tasarım yeteneğinin gelişimi ve özgüven gelişiminin ilerlemesi gibi konular işitme engelli bireylerde sanat aracılığıyla gelişmektedir (Gönül ve Kınık, 2017, s. 1702-1703).

Kendini rahatça ifade edebilen bir işitme engelli birey, işaret dilini bilmeyen kişilerle de sanat aracılığıyla iletişim kurabilir. Sanatın evrenselliği sayesinde yaptığı her çalışma iletişimini güçlendirerek mesajını doğru biçimde aktarmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, kendine güvenen birey, toplumla entegrasyonunu farklı bir şekilde gerçekleştirecektir.

Dünya genelinde de bakıldığında işitme engelli birçok önemli sanatçı isimin yer aldığı görülmektedir. Örneğin; Beethoven duyma sorunlarıyla yaşayan bir sanatçı olarak bilinmektedir. Kendisi 46 yaşından itibaren tamamen sağır olarak nitelendirilmektedir, “En bilinen eserlerinden biri olan 9.

Senfoni'yi sağır olduğu dönemde besteledi. İşitme engelli mőzisyenler arasında en çok bilinen isimlerden biri olan Beethoven, duyamadığı ama hissedebildiği notalar sayesinde lőmőne kadar engel tanımamaya ve őrretmeye devam etti” (<https://www.mapfre.com.tr/blog/dusle/dunyaca-unlu-engelli-muzisyenler/>).

Beethoven örneğinden yola çıkarak işitme engelli bireylerin sanat yoluyla kendini ifade edebildiği açıkça grőlmektedir. Fark edilmeyen özelliklerini keşfetme serőveninde, sanat başlangıçta sadece bir iletişim aracı olarak grőlse de zamanla bireylerin, farkında olarak ya da olmadan, yeteneklerini keşfetmelerini ve kendilerini ifade edebilecekleri bir anlatım dili oluşturmalarını sağlar. Sanat ve iletişim i içedir. Bu bağlamda, sanatın evrenselliği ve iletişimin farklı biçimlerde gerçekleşmesi, görsel, yazınsal, szlő veya szsőz yollarla özel gereksinimli bireyler için de bir ifade alanı sunmaktadır. İletişimin gerçekleşmesi; toplumda yer edinme, kendini ifade edebilme gibi olguları daha kolay bir hale getirmektedir. İşitme engelli bireylerin sanat aracılığıyla kurduğu bağ, onların içsel dőnyalarını keşfetme serővenini tetiklemektedir. Szlő iletişim her zaman duyguları, hayalleri veya anlatılmak isteneni tam anlamıyla aktaramazken, sanat bu engeli bőyők lde ortadan kaldırarak ifade zgőrlőđő sunmaktadır. Kelimelerin, jestlerin, mimiklerin hatta bazen yazının da yetersiz kaldığı durumları sanat yoluyla karşı tarafa aktarmak mőmkőndőr. İşitme engelli bireylerinde kullanmış olduğu işaret dili alfabesinin de elbette yetersiz kaldığı noktalar bulunmaktadır, buna istinaden sanat evrensel ve dilsiz bir tuval olarak kişinin kendini karşı tarafa aktarımını daha kolay kılacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanat, tarih boyunca insanlık için bir ifade biçimi olmuştur. İnsanlar, düşüncelerini, duygularını ve hayal dünyalarını sanat aracılığıyla aktarmış, bu sayede iletişim kurmuşlardır. Geleneksel iletişim yollarının bazen yetersiz kaldığı durumlarda sanat, insanların kendilerini ifade edebilecekleri güçlü bir araç haline gelmektedir. İşitme engelli bireyler için de sanat, sadece bir ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal hayata entegrasyonlarını sağlamak, duygusal ve düşünsel dünyalarını dışa vurmak için kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma, sanatın işitme engelliler için bir iletişim aracı olarak kullanımının önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Yapılan incelemeler, sanatın işitme engelli bireyler için sadece bir ifade biçimi olmanın ötesinde toplumsal entegrasyonlarını kolaylaştıran bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Müzik, resim, dans gibi sanat dalları, işitme engelli bireylerin kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmelerine olanak tanırken, aynı zamanda sosyal bağlarını güçlendirmelerine ve toplumsal hayata katılımlarını artırmalarına yardımcı olmaktadır. Sanat, engelleri aşma ve işitme engellilerin toplumsal düzeyde daha eşitlikçi bir şekilde yer alabilmelerini sağlama noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışma, işitme engelli bireylerin sanatı nasıl kullandığını ve sanat yoluyla toplumsal iletişimin nasıl geliştirilebileceğini araştıran bir temel oluşturmuş; sanatın, işitme engellilerin kendilerini ifade etmelerinde güçlü bir araç olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çalışma sonucunda, işitme engelli bireyler için sanat eğitiminin yaygınlaştırılması, sanat etkinliklerinin erişilebilirliğinin artırılması, işitme engelliler için sanat terapisi programlarının oluşturulması ve işitme engelli sanatçılara yönelik destekleyici platformların sağlanması önerilmektedir. Bu adımlar, işitme engelli bireylerin duygusal ifadelerini

güçlendirmelerine, toplumsal entegrasyonlarını kolaylaştırmalarına ve sanat yoluyla toplumda daha görünür olmalarına olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Becer, E. (2015). İletişim ve Grafik Tasarım. Dost Yayınevi, Ankara.
- Çiçek, E. (2016). İşaret Dili Rehberi- 1. Modül Temel Eğitim Kitabı. İstanbul: Alel Kitap.
- Deliveli, K. (2020). İşitme engelli öğrencilere sunulan eğitim hizmetlerinin değerlendirilmesine ilişkin nitel bir araştırma. SDU International Journal of Educational Studies, 7(1), 26-44.
- Dünyaca Ünlü Müzisyenler,
(<https://www.mapfre.com.tr/blog/dusle/dunyaca-unlu-engelli-muzisyenler/>). 2025.
- Ekmen, G., & Yükselen, A. (2015). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Kanun Enstrümanının Bir İletişim Aracı Olarak Kullanılması. Uluslararası Sanat ve Sağlık Sempozyumu, 135.
- Genç, M. A., Danış, S., & Hamarta, H. K. Ö. (2023). Görsel Sanatlar Alanında Özel Yetenekli Bireylerin Eğitiminde Yapay Zekânın Kullanımı. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(Özel Sayı), 497-519.
- Gönül, F. & Kınık, M. (2017). İşitme Engellilerin Sanat Eğitiminde İllüstrasyonun Katkısı. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 16.
- Kabasakal, K. (2007). Zihinsel Engellilik- Zihinsel, Ruhsal ve Duygusal Engellilik. Konya: Lokomotif Medya.
- Mansuroğlu, S. (2019). Sosyal Medya İmajlarının 16-24 Yaş Arası İşitme Engelli Lise Öğrencilerinin Sanatsal Yaratımlarına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Hatay

Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
YÖK.

Özer, D. S. (2013). Engelliler için Beden Eğitimi ve Spor.
Ankara: Nobel Yayıncılık.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, (2008). Aile
Eğitim Rehberi- İşitme Özürlüler. Ankara: Mattek
Matbaacılık.

Tarık, A. (2021). İşitme Yetersizliği Olan Çocuk ve Ergen
Hakları. Adnan K. (Ed.) Engelli Çocuk ve Ergenlerin
Hakları. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

TDK, (2025). <https://sozluk.gov.tr/>, Tiyatro- Pantomim- İşaret
Dili.

Yücel, M.E. (2024). İletişim Çağında İletişimsizlik: Black Mirror
Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, YÖK.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Resim 1: Türk İşaret Dili Alfabesi
(<https://isaretdili.ego.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/turk-isaret-dili-alfabesi2.pdf>)

Resim 2: İletişim Süreci Şeması
(https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/132584/mod_resource/content/1/1.Etkili%20Mesleki%20C4%B0leti%20C5%9Fim%20ve%20Kariyer%20Planlamas%C4%B1.pdf)

Resim 3: Jean ve Brigitte Soubeyran, "Sirk'te" adlı gösteride,
1950 (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Pantomim>)

Resim 4: Tiyatro Oyunu (<https://konyasehirtiyatrosu.com/>)

Resim 5: Tipografi

(<https://www.ekonomikmatbaa.com/blog/grafik-tasarim/tipografi-nedir-grafik-tasarimda-tipografinin-onemi>)

Resim 6: Piktogram (<https://pazarlamailetisimi.com/piktogram-ve-ideogram/>)

SOSYAL HİZMET KONULARI

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com